

"Будућност протеинских усева у ЕУ: Стратегије за одрживост у контексту климатских промена"

Автор(и): Растителна заштита
Дата: 04.05.2026 Брой: 5/2026

Proizvodnja proteinskih useva u Evropskoj uniji suočava se sa strateškom raskrsnicom. S jedne strane, potražnja za biljnim proteinima za stočnu hranu i ljudsku ishranu raste, ali s druge strane, lokalna proizvodnja zaostaje, dovodeći Evropu u snažnu zavisnost od uvoza soje. Prema najnovijem izveštaju ekspertske grupe *EU CAP Network*, prevazilaženje ovog deficita zahteva ne samo veće obradivih površina, već sveobuhvatnu sistemsku promenu, prilagođenu izazovima klimatskih promena.

Proteinski deficit Starog kontinenta

Istorijski pad u uzgoju proteinskih useva u Evropi u velikoj meri je posledica široke upotrebe sintetičkih azotnih đubriva, koja su smanjila ekonomski podsticaj za gajenje mahunarki koje vezuju azot u zemljištu. Indikativna je činjenica da je 2022. godine gotovo 24% zrnastih mahunarki u EU proizvedeno u uslovima organske poljoprivrede (koja se oslanja na njih radi fiksacije azota), iako organska poljoprivreda čini samo 9,1% ukupnog poljoprivrednog zemljišta.

Danas je proizvodnja proteinskih useva u EU ograničena zbog njihove slabe ekonomske konkurentnosti u poređenju sa drugim usevima i jeftinim uvozom, uglavnom soje.

Da bi se smanjila ova zavisnost, potrebno je i povećanje lokalne proizvodnje kroz bolje sorte i uvođenje alternativnih mahunarki, kao i pomak ka ishrani sa više biljnih proteina i ekstenzifikacija stočarstva.

Izveštaj jasno navodi da se problem ne može rešiti isključivo tehnologijom. Zamena celokupnog uvoza lokalnom proizvodnjom je nerealna zbog klimatskih i ekonomskih ograničenja. Potrebna je promena u samim prehrambenim sistemima i navikama potrošača.

Izazovi duž lanca vrednosti: Od semena do tržišta

Stručnjaci identifikuju tri glavne grupe prepreka za poljoprivrednike:

Pre-proizvodnja (Seme):

Nedostaju sorte koje su dobro prilagođene specifičnim lokalnim uslovima. Komercijalno oplemenjivanje je prvenstveno fokusirano na masovne useve poput graška i soje, dok manje uobičajene vrste (lupine, grahorice) ostaju nerazvijene zbog nedostatka finansijskog interesa.

Lupine (Lupinus) su rod cvetnica iz porodice mahunarki (Fabaceae). Rod obuhvata preko 200 vrsta, a najveći diverzitet se uočava u Severnoj i Južnoj Americi. Takođe se nalaze u Severnoj Africi i regionu Mediterana. Gaje se u mnogim zemljama kako za hranu, tako i kao ukrasne biljke.

Štaviše, poljoprivrednici često nemaju pristup informacijama o ključnim karakteristikama sorti, kao što su otpornost na poleganje, lakoća vršidbe ili vreme kuvanja semena.

Seme lupine. Lupina može da učini hranu i slatkom i slanom i da aromatizuje tradicionalno fermentisanu hranu, peciva i umake. Jela od lupine su najčešća u Evropi, posebno u Portugalu, Španiji, Grčkoj i Italiji.

Na nivou farme (Agronomija i profitabilnost): Uzgoj proteinskih useva često donosi niži profit. Mnogim farmama nedostaje neophodna specijalizovana mehanizacija za setvu, žetvu i preradu useva. Takođe postoji nedostatak praktičnog znanja o upravljanju zemljištem i kontroli bolesti za ove useve.

Posle žetve (Tržišta i prerada): Poljoprivrednici dobijaju suviše mali udeo u dodatnoj vrednosti, jer se prerada i marketing obavljaju van farme. Na evropskom nivou postoji ozbiljan nedostatak regionalne infrastrukture za čišćenje i preradu, što otežava direktnu prodaju.

Klimatske promene: Pretnja, ali i katalizator za inovacije

Klimatske promene povećavaju pritisak kroz suše, toplote i štetočine. Ipak, one takođe stvaraju nove mogućnosti. Izveštaj napominje da će se tipične zone za određene useve pomeriti dalje na sever. Otvaraju se i mogućnosti za uzgoj manje popularnih useva koji zahtevaju manje vode i otporni su na sušu.

Grahorica (Lathyrus) je jednogodišnja biljka iz porodice mahunarki (Fabaceae). Najčešće se koristi za stočnu hranu.

Primeri alternativnih useva: Leblebija se navodi kao suši otporna alternativa proteinskom grašku (iako nosi rizik u visokoj letnjoj vlažnosti). Ali pažnja se takođe skreće na grahoricu (Lathyrus sativus) – usev otporan na sušu koji se može gajiti u mnogim regionima EU, ali se još uvek ne oplemenjuje komercijalno.

Grahorica je proteinski usev i koristi se ne samo za stočnu hranu već i za ljudsku ishranu. Brašno se priprema od zrelog semena, a kada se doda pšeničnom brašnu, povećava nutritivnu vrednost i kvalitet hleba i testenina.

Izveštaj predstavlja konkretna rešenja i primere iz stvarnog sveta kako se poljoprivrednici mogu nositi sa klimatskim promenama i ekonomskim barijerama.

A. Seme i pristup informacijama

Uticaj klimatskih promena je nepredvidiv; stoga oplemenjivanje sorti mora dati prioritet adaptivnim osobinama kao što su rano sazrevanje, dubok korenov sistem i tolerancija na hladnoću.

Primer: SeedLinked je digitalna platforma (koja se prvenstveno koristi za povrtarsko seme u SAD) za prikupljanje i deljenje podataka iz testiranja sorti u kojima učestvuju poljoprivrednici, kao i za razmenu informacija o izvorima semena. Izveštaj sugeriše da bi sličan alat za proteinske useve mogao podržati poljoprivrednike u EU u odabiru odgovarajućih sorti.

Legume Hub je evropska, višjezična platforma otvorenog pristupa dizajnirana za deljenje stručnog znanja i najboljih praksi u vezi sa uzgojem, preradom i upotrebom mahunarki. Platforma

ima za cilj da podrži održivi razvoj prehrambenih sistema u Evropi pružanjem blagovremenih, naučno zasnovanih i praktičnih informacija. Ona olakšava povezivanje između naučnog istraživanja i praktične primene na farmama.

B. Prerada na farmi

Obrada na licu mesta (npr. ljuštenje, prženje, čišćenje semena) omogućava poljoprivrednicima da zadrže veći udeo dodate vrednosti i povećaju svoju profitabilnost i samodovoljnost. Glavna prepreka ovde je cena opreme, zbog čega se preporučuju zajednička ulaganja zadruga i korišćenje pristupačnih mašina.

Primer: Scotston Farm (Škotska) proizvodi gotovo svu svoju stočnu hranu od proteinskih useva na licu mesta, a zatim se stočarski proizvodi prodaju lokalno. Ova samodovoljnost u pogledu proteinske hrane doprinosi i ekonomskoj održivosti farme i njenoj ekološkoj stabilnosti.

C. Jačanje regionalnih lanaca vrednosti

Saradnja i zajednički regionalni identitet su ključni za pristup tržištu.

Primer: Inicijativa "Eiwitboeren van Nederland" (Holandija). Izveštaj vizuelizuje njihov lanac, koji uspostavlja direktnu vezu između poljoprivrednika i krajnjih kupaca (putem opšteg sporazuma), eliminišući više posrednika. Ovo omogućava poljoprivrednicima da plasiraju nove proizvode i imaju veću kontrolu nad cenama.

Smernice za budućnost

Izveštaj preporučuje stvaranje Operativnih grupa za rešavanje specifičnih problema na terenu. Među najobećavajućim idejama su uspostavljanje mreža za testiranje leblebije u Severnoj Evropi kako bi se prevazišao nedostatak interesovanja komercijalnih oplemenjivača i visoka cena semena.

Razvoj metoda integrisane zaštite bilja u Jugoistočnoj Evropi/Rumuniji za suočavanje sa ozbiljnim zarazama štetočina (npr. žižaka), pogoršanim klimatskim promenama, testiranjem novih ekoloških sredstava za zaštitu bilja.

Integracija mahunarki u industriju piva i destilacije u Irskoj i Škotskoj. Ideja je da se koristi postojeća infrastruktura poljoprivrednika sa kapacitetima za destilaciju ili proizvodnju piva za proizvodnju piva ili alkoholnih pića od mahunarki, stvarajući proizvode visoke vrednosti za ljudsku potrošnju, dok se nusproizvodi koriste za stočnu hranu.

Opšti zaključak i analiza

Glavna poruka izveštaja je da povećanje proizvodnje proteinskih useva u EU nije samo tehnički ili ekonomski izazov, već zahteva sistemsku promenu. Uspeh zavisi od bliske saradnje između poljoprivrednika, istraživača, prerađivača i potrošača. Bez razmene znanja, kao i razvoja proizvoda koji zadovoljavaju potražnju na tržištu, napori ka postizanju proteinske nezavisnosti Evrope ostaće ozbiljno ograničeni.

Primenom inovacija i skraćivanjem lanaca snabdevanja, evropski poljoprivrednici mogu transformisati proteinske useve u održiv i profitabilan stub svojih farmi.

Ceo izveštaj možete pročitati i preuzeti **OVDE**